

PHỤ NGỮ NGA TRƯỚC, TRONG VÀ SAU CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI

Katie McElvanney *

Tóm tắt: Bài viết tập trung nghiên cứu về hoạt động và vai trò của phụ nữ Nga trong Cách mạng Tháng Mười, cuộc nội chiến ở Nga và đời sống của họ trong những năm đầu Chính quyền Xô-Viết (tới trước năm 1930), khám phá sự thay đổi của đời sống phụ nữ Nga trong các thời kỳ đó và đặc biệt chú ý tới quan hệ giữa nữ giới và hoạt động chính trị.

Từ khóa: Phụ nữ, vai trò, cách mạng, nội chiến, binh lính, nông dân, công nhân, trí thức.

Summary: *The paper focuses on the activities and role of Russian women in the October Revolution, the Russian civil war, and their lives in the early years of the Soviet Government (until 1930), explores the changes in Russian women's lives during those periods and pays special attention to the relations between women and political activity.*

Keywords: *Women, role, revolution, civil war, soldiers, peasants, workers, intellectuals.*

Cuộc sống của phụ nữ trong Đế quốc Nga trước Cách mạng Tháng Mười vô cùng đa dạng. Trong khi phụ nữ giàu có được tiếp cận với giáo dục, nhất là việc triển khai giáo dục đại học dành cho phụ nữ vào cuối những năm 1870, thì hầu hết phụ nữ thuộc tầng lớp nông dân (chiếm phần lớn dân số nữ của Nga thế kỷ 19) đều mù chữ.

Tuy có khác biệt về giai cấp, nhưng cho đến năm 1917, xã hội Nga vẫn mang đậm tính gia trưởng theo chế độ phụ quyền; phụ nữ không được quyền tham gia bầu cử hoặc giữ chức vụ trong các cơ quan nhà nước.

Hình 1: Hình ảnh điển hình về cuộc sống của phụ nữ tại vùng nông thôn Nga.

Nguồn: British Library.

* Cộng tác viên của Hội đồng Quyền con người Châu Á (Asian Human Right Commission – AHRC) tại Đại học Queen Mary ở London và Thư viện Anh. Bà tham gia tích cực triển lãm Cách mạng Nga của Thư viện Anh

Cuối thế kỷ 19, một số lượng lớn phụ nữ nông dân Nga bắt đầu di cư đến các thành phố để làm việc trong các nhà máy hoặc đi ở đợ. Mặc dù thời gian và điều kiện làm việc rất dài và khó khăn, nhưng nhiều phụ nữ lần đầu được trải nghiệm sự độc lập, tách khỏi các truyền thống và hệ tư tưởng của làng xã phong kiến.

Chiến tranh thế giới thứ nhất mang lại sự tự do cùng những khó khăn cho hàng nghìn phụ nữ được huy động làm những công việc nam giới ra tiền tuyến bỏ trống, hỗ trợ cho nỗ lực tham chiến của Đế chế Nga.

Những phụ nữ cách mạng đầu tiên ở Nga

Trong giai đoạn 1860-1870, một số phụ nữ đã tham gia phong trào cách mạng dân túy phát triển mạnh ở Nga. Nhiều phụ nữ xuất thân từ các gia đình quý tộc quan liêu, đã từng đi du học ở nước ngoài đã thành lập và tham gia những hội, nhóm dành riêng cho phụ nữ. Họ đã tận dụng khí thế cách mạng được khơi dậy từ những cải cách chế độ nông nô, tư pháp và giáo dục của Alexander II nhằm kêu gọi công bằng xã hội và thay đổi chính trị.

Các nhà hoạt động cách mạng, cả nam và nữ, đều in, phát tán truyền đơn, thực hiện những hành động khủng bố kinh tế và chính trị. Năm 1874, hàng ngàn người theo chủ nghĩa dân túy đã về các vùng nông thôn để sinh sống cùng nông dân với hy vọng cải thiện mức sống và nâng cao ý thức xã hội chủ nghĩa. Chế độ chuyên chế Sa hoàng nhanh chóng dập tắt

phong trào, bắt hàng trăm nhà hoạt động. Các nhóm chủ trương không bạo lực và bạo lực mới liên thành lập Tổ chức Ý chí Nhân dân (Народная воля), tiến hành khủng bố cách mạng và ám sát Sa hoàng Alexander II (1881).

Sự trỗi dậy của phong trào dân chủ xã hội ở Nga những năm 1880 đã thu hút phụ nữ thuộc tầng lớp công nhân và giới trí thức. Một số nhà cách mạng nữ nổi tiếng nhất trong thế kỷ 19 ở Nga là Vera Zaslulich, Maria Spiridonova, Vera Figner và Ekaterina Breshko-Breshkovskaia. Những sinh viên nữ từ các khoá đào tạo đại học mới được thành lập đóng vai trò đặc biệt quan trọng trong việc định hình quan điểm dân chủ xã hội của công nhân thành thị. Nhiều người sau này trở thành những nhân vật chủ chốt của đảng Bolshevik. Trong số đó có Nadezhda Krupskaja, vợ V. I. Lênin (từ năm 1898). Bà ủng hộ nhiệt thành các vấn đề về phụ nữ và giáo dục, đã nắm giữ những vị trí quan trọng trong đảng Bolshevik cho đến khi qua đời (năm 1939).

Bàn luận về đề tài “Nghị vấn về phụ nữ” Nga ¹

Từ giữa thế kỷ 19, giới trí thức Nga bắt đầu quan tâm đến đề tài “Nghị vấn về phụ nữ”. Họ, chủ yếu là nam giới và một số phụ nữ quý tộc, đã tranh luận trong các buổi gặp mặt và trên báo chí về địa vị xã hội, địa vị pháp lý, cũng như vai trò của phụ nữ trong gia đình. Chiến dịch cho quyền bầu cử và bình đẳng của phụ nữ ở Nga đã tạo được làn sóng trong và sau

.....

¹ “Nghị vấn về phụ nữ” hay *Querelle des femmes* ban đầu đề cập đến một cuộc tranh luận rộng rãi từ những năm 1400 đến những năm 1700 ở Châu Âu về bản chất của phụ nữ, khả năng của họ và liệu họ có nên được phép học, viết hoặc quản lý theo cách tương tự như đàn ông hay không.

Cách mạng 1905. Các nhóm cấp tiến hơn, như Liên minh vì bình đẳng của phụ nữ Nga và các tạp chí dành riêng cho “nghị vấn về phụ nữ” đã được thành lập. Những người Bolshevik chỉ trích các nhóm phụ nữ “tư sản” do những phụ nữ này xuất thân từ tầng lớp trên điều hành. Họ cho rằng, những phụ nữ “tư sản” không thể hiểu được nhu cầu của công nhân và nông dân, do đó, hoạt động của họ đe dọa sự đoàn kết của giai cấp công nhân.

Vào Ngày Phụ nữ năm 1914, một nhóm phụ nữ Bolshevik, gồm Konkordia Samoilova, Nadezhda Krupskaya và Inessa Armand, đã xuất bản tạp chí xã hội chủ nghĩa đầu tiên của Nga dành cho phụ nữ – tờ Rabotnitsa (Nữ công nhân) đề cập về các vấn đề nữ quyền. Rabotnitsa ngừng xuất bản chỉ sau bảy số, nhưng đã được tái xuất bản vào năm 1917 và trở thành một trong những ấn phẩm chính của đảng Bolshevik.

Sau Cách mạng Tháng Hai, cuộc đấu tranh cho quyền bầu cử của phụ nữ đã gia tăng, phù hợp với lời kêu gọi chung về việc thực hiện các cải cách dân chủ. Cùng với những phụ nữ có học trong giới trí thức, nữ công nhân và nông dân cũng đấu tranh đòi quyền bầu cử.

Tháng 3 năm 1917, nữ bác sĩ phụ khoa đầu tiên của Nga Poliksena Shishkina-

Iavein, Chủ tịch Liên đoàn vì quyền bình đẳng của phụ nữ, và nhà nữ cách mạng Vera Figner đã dẫn đầu cuộc tuần hành lớn nhất của phụ nữ trong lịch sử nước Nga diễn ra ở Petrograd với 40.000 người tham gia.

Tháng 7 năm 1917, phụ nữ trên 20 tuổi được quyền bầu cử và nắm giữ các chức vụ công. Lần đầu tiên phụ nữ thực hiện quyền mới giành được trong cuộc bầu cử Hội đồng Lập hiến vào tháng 11 năm 1917. Ở nhiều khu vực, chẳng hạn như Yaroslavl, tỷ lệ cử tri đi bầu của nữ giới vượt quá nam giới.

Vai trò của phụ nữ trong Cách mạng Nga và các cuộc nội chiến

Nhìn chung, các nhà sử học cho rằng Cách mạng Tháng Hai bắt đầu ở Petrograd vào Ngày Quốc tế phụ nữ mùng 8 tháng 3 (theo lịch cũ: 23 tháng 2) năm 1917. Hàng nghìn phụ nữ thuộc các tầng lớp khác nhau xuống đường đòi bánh mì và tăng khẩu phần cho các gia đình binh lính. Tuy nhiên, vẫn còn có sự bất đồng về việc các cuộc biểu tình do phụ nữ lãnh đạo là tự phát hay là kết quả có ý thức của hành động chính trị. Quan điểm thứ nhất có xu hướng hạ thấp vai trò của phụ nữ trong cách mạng, coi họ là người bóc đồng và lạc hậu về mặt chính trị.

Cuộc biểu tình trong Ngày Phụ nữ thường được coi là ví dụ chính, thậm chí là duy nhất, về sự tham gia cách mạng của phụ nữ. Tuy nhiên, theo như các nghiên cứu, chẳng hạn như cuốn sách *Midwives of the Revolution: Female Bolsheviks and Women Workers in 1917* của Jane McDermid và Anna Hillyar đã chỉ ra rằng, các nhà hoạt động vì phụ nữ và công nhân đã đóng vai trò quan trọng trong suốt năm 1917. Một ví dụ cho thấy trong những tháng trước Cách mạng Tháng Mười, phụ nữ thuộc tầng lớp lao động và các nhà hoạt

động Bolshevik đã tổ chức một số cuộc bãi công và biểu tình để phản đối việc tiếp tục chiến tranh và điều kiện làm việc tồi tệ.

Trong Cách mạng Tháng Mười, các nữ binh đã tham gia bảo vệ Cung điện Mùa Đông, chống lại những người Bolshevik. Các tiểu đoàn phụ nữ đã được thành lập trước đó (1917) theo sự ủy quyền của Alexander Kerensky, người đứng đầu Chính phủ lâm thời, để chiến đấu trong Chiến tranh thế giới thứ nhất, khiến cho nam giới không gia nhập quân đội cảm thấy hổ thẹn. Tiểu đoàn đầu tiên, nổi tiếng nhất trong số này là *Tiểu đoàn nữ bắt tử* do Maria Bochkareva, một phụ nữ nông dân ít học đến từ Siberia, thành lập và lãnh đạo.

Sự tham gia của phụ nữ trong vai trò binh lính tiếp tục diễn ra ở cả hai bên trong các cuộc nội chiến ở Nga. Theo ước tính, đã có 80.000 phụ nữ phục vụ cho Hồng quân, phần lớn trong vai trò hỗ trợ, như bác sĩ, y tá, nhân viên trực tổng đài và thư ký. Tuy nhiên, có một số phụ nữ là chiến sĩ Hồng quân, thậm chí là chỉ huy. Ví dụ như Rozaliia Samoilovna Zemliachka, một chính ủy quân sự cấp cao của Mặt trận phía Nam và Mặt trận phía Bắc, người được phe đối lập Anh đặt biệt danh là *Bloody Rosa*. Đồng thời, một số lượng nhỏ, nhưng đáng kể, phụ nữ Bolshevik giữ cương vị chính trị viên, có nhiệm vụ hướng dẫn các binh sĩ hồng quân. Tuy phụ nữ cũng phục vụ trong quân Bạch vệ, nhưng số lượng ít hơn nhiều và quân Bạch vệ cũng không tích cực tuyển dụng phụ nữ cho các vị trí trực tiếp chiến đấu.

Cuộc sống của phụ nữ Nga sau Cách mạng Tháng Mười

Những năm đầu tiên của chế độ Bolshevik đã thay đổi đáng kể cuộc sống của nhiều phụ nữ. Alexandra Kollontai,

người phụ nữ đầu tiên trong Chính phủ Bolshevik, với tư cách là Ủy viên Nhân dân về phúc lợi xã hội, đã có công trong việc cải thiện quyền của phụ nữ. Bà đã viết nhiều về “nghị vấn về phụ nữ” trước cách mạng và ủng hộ “tự do tình dục”.

Bộ luật Gia đình năm 1918 đã trao cho phụ nữ địa vị bình đẳng với nam giới, cấp cho những đứa con ngoài giá thú các quyền hợp pháp như đối với mọi đứa trẻ khác, tách biệt hôn nhân khỏi tôn giáo và cho phép một cặp vợ chồng lấy tên của vợ hoặc chồng sau khi kết hôn. Thêm vào đó, việc ly hôn trở nên dễ dàng hơn, việc phá thai được hợp pháp hóa vào năm 1920 các cơ sở xã hội chăm sóc trẻ em và công việc gia đình được ra đời với mục đích giảm bớt gánh nặng gia đình cho phụ nữ.

Năm 1919, Văn phòng Phụ nữ (Женотдел) được thành lập, ban đầu do Alexandra Kollontai, Inessa Armand và Nadezhda Krupskaya lãnh đạo, với mục đích tuyên truyền cho phụ nữ thuộc tầng lớp lao động và cố gắng thuyết phục họ tham gia đời sống xã hội và quá trình cách mạng. Văn phòng cũng tìm cách thúc đẩy việc học chữ và giáo dục cho phụ nữ ở vùng Trung Á. Trong bối cảnh không có một giai cấp vô sản lớn ở Trung Á, Liên Xô hy vọng rằng phụ nữ Hồi giáo có thể trở thành tác nhân của sự thay đổi xã hội, vì họ là nhóm bị áp bức nhất trong chế độ phụ quyền của khu vực này. Phụ nữ Hồi giáo, với tư cách là tác nhân của cuộc cách mạng, được giao nhiệm vụ mang lại những giá trị xã hội chủ nghĩa cho xã hội truyền thống tiền tư bản. Tuy nhiên, phần lớn những nỗ lực của họ nhằm vào phụ nữ tại đây đều vấp phải sự phản đối, một phần do lịch sử thuộc địa của Nga để lại. Điều này góp phần làm gia tăng tư tưởng chống lại Liên Xô./.

Người dịch: Hoàng Anh *

* Khoa Ngôn ngữ Nga-Hàn, Trường ĐH KD&CN Hà Nội.

Tài liệu tham khảo

1. Anna Hillyar and Jane McDermid, *Revolutionary women in Russia, 1870–1917: A Study in Collective Biography* (Manchester; New York, 2000)
2. Barbara Alpern Engel, *Women in Russia, 1700-2000* (Cambridge; New York, 2004)
3. Elizabeth A. Wood, *The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia* (Bloomington, 1997)
4. Jane McDermid and Anna Hillyar, *Midwives of Revolution: Female Bolsheviks and Women Workers in 1917* (London, 1999)
5. Laurie Stoff, *They Fought for the Motherland: Russia's Women Soldiers in World War I and the Revolution* (Lawrence, Kan, 2006)
6. Richard Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism, and Bolshevism, 1860–1930* (Princeton, NJ; Oxford, 1991)
7. Rochelle Goldberg Ruthchild, *Equality and Revolution: Women's Rights in the Russian Empire, 1905–1917* (Pittsburg, Pa., 2010)
8. Wilma Rule and Norma C. Noonan, eds., *Russian Women in Politics and Society* (Westport, Conn.; London, 1996)

Ngày nhận bài: 08/10/2020